

In Memoriam**Nils Christie [1928-2015]**Χαράλαμπος Καραγιαννίδης¹

Ο Nils Christie γεννήθηκε στις 24 Φεβρουαρίου 1928. Μετά τον τελευταίο Παγκόσμιο Πόλεμο, εργάστηκε για μια περίοδο ως δημοσιογράφος πριν εισέλθει στον ακαδημαϊκό χώρο το έτος 1946. Έχει συνδεθεί με τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου του Όσλο από τη στιγμή που ιδρύθηκε το Τμήμα Εγκληματολογίας και Ποινικού Δικαίου το έτος 1954. Ολοκλήρωσε τις διδακτορικές του σπουδές το 1959 και το 1966 έγινε ο πρώτος καθηγητής Εγκληματολογίας στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου του Όσλο, Νορβηγία. Για πολλά χρόνια ήταν πρόεδρος του Τμήματος Νομικής, αναπτύσσοντας και ενισχύοντας την Εγκληματολογία ως πανεπιστημιακό μάθημα. Μετά τη συνταξιοδότησή του παρέμεινε στο τμήμα ως Ομότιμος Καθηγητής και συμμετείχε ενεργά στον επιστημονικό διάλογο. Έλαβε τιμητικές διακρίσεις από το Πανεπιστήμιο του Sheffield και από το Πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης και της Στοκχόλμης.

Δικαίως χαρακτηρίζεται από τους συναδέλφους του ως ο ιδρυτής της Εγκληματολογίας στη Νορβηγία. Υπήρξε εξέχουσα πνευματική προσωπικότητα στον χώρο της Εγκληματολογίας, κάνοντας διεθνώς γνωστή στη δημόσια συζήτηση τη Νορβηγική Εγκληματολογία και επιτυγχάνοντας, με τον ίδιο επικεφαλής στην προσπάθεια αυτή, την απαγκίστρωσή της από τα δογματικά «δεσμά» του ποινικού δικαίου και τις «θεολογικούς» χαρακτήρα αλήθειες της ποινικής δικαιοσύνης, καθιστώντας έτσι την επιστήμη της Εγκληματολογίας στη χώρα του μια αυτοτελή και όχι βοηθητική επιστήμη του ποινικού δικαίου, προς απογοήτευση των απανταχού δογματικών θεραπόντων της ποινικής δικαιοσύνης.

Μνημειώδης παραμένει η φράση του στην εισαγωγή του εξαιρετού άρθρου του με τίτλο “Conflicts as Property” (1977), όπου υπογραμμίζει: *“Maybe we should not have any criminology. Maybe we should rather abolish institutes, not open them. Maybe the social consequences of*

¹ Μεταδιδακτορικός ερευνητής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, email: chkaragi@law.auth.gr
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2239-1455>

criminology are more dubious than we like to think". Απόρροια των σκέψεων του για την προσέγγιση, ανάγνωση και αντιμετώπιση των ανθρώπινων συγκρούσεων ως ιδιοκτησίας, αποτελεί η ευρηματική και πρωτοπόρα πρότασή του για τη λειτουργία των «Συμβουλίων Επίλυσης Συγκρούσεων» ("*Conflict Resolution Boards*"). Μέσω αυτού του μηχανισμού, οι συγκρούσεις που περιέχουν στοιχεία του «εγκλήματος» επανέρχονται σε εκείνους που πραγματικά τους ανήκουν χωρίς την εμπλοκή του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Στην ιδανική μορφή των «Συμβουλίων Επίλυσης Συγκρούσεων», οι συγκρούσεις μετουσιώνονται σε εποικοδομητικές συζητήσεις μεταξύ ανθρώπων και ανευρίσκονται οι επιθυμητές λύσεις των προβληματικών καταστάσεων.

Επιπρόσθετα, ο Nils Christie υπήρξε ιδρυτικό μέλος του Σκανδιναβικού Συμβουλίου Εγκληματολογικής Έρευνας ("*Scandinavian Research Council for Criminology*") το έτος 1962 και Πρόεδρος του από το έτος 1979 έως το έτος 1982, αλλά και της "KROM", της πασίγνωστης πλέον Νορβηγικής Ένωσης για την Ποινική Μεταρρύθμιση ("*KROM - The Norwegian Association of Penal Reform*"). Περαιτέρω υπήρξε εξέχον μέλος της Νορβηγικής Ακαδημίας Επιστημών και Γραμμάτων ("*Norwegian Academy of Science and Letters*") και τιμήθηκε με το Βραβείο «Fritt Ord για την Ελευθερία της Έκφρασης» ("*Fritt Ord Freedom of Expression Prize*") το έτος 2001 για την πρωτότυπη και ανεξάρτητη συνεισφορά του στο νορβηγικό αλλά και στον διεθνή κοινωνικό διάλογο.

Δημοσίευσε δεκαπέντε βιβλία, τα οποία έχουν μεταφρασθεί σε περισσότερες από είκοσι γλώσσες, το περιεχόμενο των οποίων, και ειδικά της «τριλογίας» "*Limits to Pain*" (1981), "*Crime Control as Industry*" (1993) και "*A Suitable Amount of Crime*" (2004), επέδρασε καταλυτικά στις θέσεις της κίνησης του καταργητισμού (*abolitionism*), τις παραδοχές του ρεύματος της αποκαταστατικής/επανορθωτικής δικαιοσύνης (*restorative justice*) αλλά και τις προοπτικές του προτύπου της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής με επίκεντρο την τοπική κοινωνία (*community crime prevention*). Οι εμπνευσμένες εμπειρικές και θεωρητικές αναλύσεις του Nils Christie έγιναν διεθνώς γνωστές. Ο ίδιος άλλωστε φρόντιζε για αυτό μέσα από την συμμετοχή του σε αμέτρητα συνέδρια, δίδοντας διαλέξεις και ομιλίες ανά την υφήλιο.

Αλλά ήταν οι σύγχρονες τιμωρητικές πρακτικές χωρών σε όλο τον κόσμο, με την μορφή του μαζικού εγκλεισμού στις φυλακές ("*mass incarceration*"), που τον απασχολούσαν ιδιαίτερα. Θα πρέπει ίσως να υπογραμμισθεί ότι ο ίδιος δεν χαρακτήριζε τον εαυτό του ως απόλυτα καταργητιστή: για την ακρίβεια, όπως ο ίδιος περιέγραψε τον εαυτό του: "*I am for the great number of cases an abolitionist, but a minimalist when it comes to a few, impossible conflicts*" (2001), αναδεικνύοντας επανειλημμένα μέσα από το πλούσιο συγγραφικό του έργο τόσο την πρότασή του για «τιμωρητικό μινιμαλισμό» ("*punitive minimalism*") όσο και το ηθικό αξίωμά του (*moral axiom*) για την ανάγκη θέσης ορίων στην επιβολή πόνου στον συνάνθρωπό μας. Υποστήριξε έντονα ότι οι λέξεις γίνονται

εύκολα κενές περιεχομένου. Χρειαζόμαστε για αυτό νέες λέξεις, οι οποίες δεν θα κρύβουν αλλά θα αναδεικνύουν την πραγματικότητα. Αντί να χρησιμοποιεί τη λέξη «τιμωρία», για παράδειγμα, του άρεσε να μιλά για «πόνου» και «επιβολή πόνου». Κατά τον Nils Christie μια κοινωνία χρειάζεται πολύ λιγότερη «επιβολή πόνου».

Ο αδόκητος θάνατός του σπουδαίου αυτού στοχαστή επήλθε στις 27 Μαΐου 2015 σε ηλικία 87 ετών, εξαιτίας τροχαίου ατυχήματος. Οι διεθνώς αναγνωρισμένες και διακεκριμένες για την επιστημονική τους διαύγεια, πρωτοτυπία και ευρηματικότητα ρηξικέλευθες σκέψεις και κριτικές θέσεις του, θα μας συνοδεύουν και θα εμπνέουν τους εγκληματολόγους σε διεθνές επίπεδο, ως κατασταλαγμένη σοφία και πολύτιμη κληρονομιά.

[Για τα παραπάνω βιογραφικά στοιχεία αντλήθηκαν πληροφορίες από: Nils Christie (2001). “Foreword”, σε Karagiannidis, Ch. (2001). *Abolitionism – Building an Avant-garde Criminological Anti-Theory*. Σειρά Εγκληματολογικά. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, σελ. 13-14. Thomas Mathiesen (2015). “Nils Christie”. *Newsletter of the European Society of Criminology*. Issue 2, σελ. 13-14. Heidi Mork Lomell και Vidar Halvorsen (2015). “Obituary: Nils Christie 1928–2015). *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Volume 16, Issue 2, σελ. 142-144].

Επικίνδυνα Κράτη *

Nils Christie

* Πρωτότυπη δημοσίευση: Christie, N. (2000). “Dangerous States”. Mark Brown and John Pratt (Eds.). *Dangerous Offenders: Punishment and Social Order*. London and New York: Routledge, σελ. 181-193. Μετάφραση, επιμέλεια κειμένου και σχολιασμός από: Χαράλαμπος Μ. Καραγιαννίδης, MA in Criminology Middlesex University London, Διδάκτωρ Νομικής, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Α.Π.Θ. Θερμές ευχαριστίες εκφράζω στους Dr. Mark Brown, Deputy Head of School and Senior Lecturer School of Law, The University of Sheffield και Dr. John Pratt, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Victoria University of Wellington, New Zealand, επιμελητές του τόμου *Dangerous Offenders: Punishment and Social Order*, ως και στην κ. Sarah Davey, Senior Permissions Administrator, The Books Permissions Team, Taylor & Francis Group, για την ευγενική χορήγηση της άδειας δημοσίευσης του παρόντος.

Ο κίνδυνος αποτελεί ένα από τα κεντρικά θέματα της εγκληματολογίας. Επικίνδυνοι άνδρες και γυναίκες. Τέρατα που κρύβονται στις σκιές ή ακόμα πιο επικίνδυνα που ζουν ανάμεσά μας μεταμφιεσμένα σε συνηθισμένα όντα. Τόση ενέργεια και εφευρετικότητα ξοδεύονται για τον εντοπισμό αυτών των ατόμων, για την αλλαγή, τελικά για την εξουδετέρωσή τους, για την εξήγηση και κατανόηση του φαινομένου «επικίνδυνα άτομα».

Πόσο βολική, πόσο καθησυχαστική προοπτική για έναν πλανήτη γεμάτο από επικίνδυνα κράτη! Επικίνδυνα για άλλα κράτη. Αλλά, επιπλέον, από τη δική μου οπτική, επικίνδυνα για τους ίδιους τους πολίτες τους.

Βίαιος θάνατος

Είχα επιστρέψει από τη Μόσχα πριν από λίγες εβδομάδες, πίσω στην κανονική μου ζωή στη μικρή μου χώρα², για να γράψω αυτό, το εδώ και πολύ καιρό καθυστερημένο άρθρο μου για τους επικίνδυνους ανθρώπους. Αλλά ανέκυψαν κάποια προβλήματα που με δυσκόλευαν να επικεντρωθώ στη συγκεκριμένη επιστημονική ατζέντα. Το θέμα στη Μόσχα ήταν οι συνθήκες των φυλακών. Είχα βρεθεί εκεί και παλαιότερα, έτσι γνώριζα τα βασικά: ένα εκατομμύριο κρατούμενοι, το οποίο σημαίνει 685 κρατούμενοι ανά 100.000 κατοίκους, ένας σωφρονιστικός πληθυσμός περίπου αντίστοιχος με αυτόν στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, και ο οποίος σημαίνει πάλι περίπου δέκα φορές περισσότερους κρατούμενους συγκριτικά με την Σκανδιναβία και οκτώ φορές μεγαλύτερος σε σύγκριση με τις περισσότερες χώρες της Δυτικής Ευρώπης.

Αυτό που ήταν καινούριο ήταν η πείνα. Μετά την οικονομική κρίση το περασμένο καλοκαίρι, το Ρωσικό κράτος δεν έχει πια χρήματα. Επί του παρόντος, το κράτος διαθέτει τα δύο τρίτα ενός ρουβλίου ανά ημέρα για κάθε κρατούμενο. Το ποσό αυτό συμπεριλαμβάνει ακόμα και τα φάρμακα. Είκοσι ρούβλια ισοδυναμούν σήμερα με ένα δολάριο. Ενώ η Δύση εξακολουθεί να συζητά με ανυπομονησία για το Ολοκαύτωμα που συνέβη στην Ευρώπη πριν από 60 χρόνια, μια καταστροφή προβάλλει στην Ανατολή, ωστόσο αθόρυβα, χωρίς να τραβά την προσοχή της Δύσης.

Αυτό που επίσης είναι καινούργιο, τουλάχιστον στην συγκεκριμένη έκταση, είναι η φυματίωση. Μεταξύ του ενός εκατομμυρίου φυλακισμένων, εκτιμάται ότι 92.000 πάσχουν από αυτήν την ασθένεια. Ορισμένοι έχουν λάβει θεραπεία, αλλά ήταν ανεπαρκής. Η συνηθισμένη φυματίωση έχει εξελιχθεί σε πολυ-ανθεκτική φυματίωση (multi-resistant TB) σε 20.000 από αυτούς τους ασθενείς κρατουμένους. Μια ποινή φυλάκισης σημαίνει μια ποινή με ιδιαίτερα αυξημένο κίνδυνο φυματίωσης και θανάτου, ή, με τα λόγια του Farmer (1998), πρόκειται για μια κατάσταση

² [ΣτΜ] Νορβηγία.

με «Ανθεκτική στα Φάρμακα Φυματίωση ως Τιμωρία» (“Drug Resistant Tuberculosis as Punishment”). Η προσωρινή κράτηση πριν από την καταδίκη είναι ιδιαίτερα επικίνδυνη. Το Κέντρο για τη Μεταρρύθμιση των Φυλακών της Μόσχας (Moscow Centre for Prison Reform) (1998) δίνει την παρακάτω περιγραφή για τις συνθήκες στις φυλακές για όσους περιμένουν να δικαστούν – τους SIZO-κρατούμενους, όπως είναι γνωστοί στη Ρωσία:

Στα SIZOs των μεγαλύτερων κατοικημένων περιοχών κάθε φυλακισμένος διαθέτει λιγότερο χώρο από ένα τετραγωνικό μέτρο, σε ορισμένα κελιά λιγότερο από μισό. Οι φυλακισμένοι πρέπει να κοιμούνται εκ περιτροπής. Δεν υπάρχει χώρος για όλους τους κρατούμενους να καθίσουν εκεί. Οι συνθήκες στα κελιά SIZO είναι εξαιρετικά σκληρές: έλλειψη οξυγόνου, υγρασία, δυσωδία. Πολλοί κρατούμενοι έχουν αιματηρά έλκη και πόδια πρησμένα από την πολύωρη ορθοστασία, πολλοί μολύνονται από ψώρα και άλλες δερματικές παθήσεις. Τα σώματά τους επιδρώνουν και τίποτα δεν μπορεί να στεγνώσει λόγω της υγρασίας. Δεν υπάρχει σχεδόν κανένα φως που να εισχωρεί μέσα από το ερμητικά φραγμένο παράθυρο. Δύο ή τρία κρεβάτια στερεώνονται στους τοίχους. Κάθε κελί, είτε πρόκειται για 10 είτε για 100 κρατούμενους, έχει έναν νεροχύτη και μία τουαλέτα.

(1998: 31)

Δεν θα το πίστευα, αν δεν είχα βρεθεί εκεί, αν δεν το έβλεπα, αν δεν το μύριζα. Η περιγραφή αρκεί και μόνο να συνδυαστεί με τις γνώσεις μας για τη φυματίωση: στους κλειστούς και μη αεριζόμενους χώρους, συχνά για περισσότερους από 100 έγκλειστους, αναπόφευκτα κάποιοι θα έχουν μολυνθεί και θα βήχουν εξαιτίας της φυματίωσής τους.

Αποτελεί μια μικρή ανακούφιση που η Δυτική Ευρώπη κατάφερε να επιβάλει στη Ρωσία την κατάργηση της θανατικής ποινής. Εάν η Ρωσία και οι γείτονές της δεν σταματήσουν να εκτελούν τους κρατούμενους τους, το κράτος δεν θα έχει πρόσβαση στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Η Ρωσία υπέκυψε σε αυτήν την πίεση. Κανείς δεν εκτελείται στη Ρωσία αυτές τις μέρες. Απλώς πεθαίνει.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής έχουν τον ίδιο σχετικό αριθμό κρατουμένων. Έχουν επίσης σε κάποιο βαθμό χώρους με εξήντα έως ογδόντα κρατούμενους που ζουν εξαιρετικά πολύ κοντά ο ένας με τον άλλο. Αλλά έχουν και το άλλο άκρο. Οι ηλεκτρονικά διευθυνόμενες φυλακές Maxi-Maxi (Maxi-Maxi electronically governed prisons) σηματοδοτούν τη μέγιστη δυνατή απομόνωση. Μονόκλινο δωμάτιο με το δικό σου ντους, τη δική σου τουαλέτα, το μπαλκόνι σου για καθαρό αέρα και ασκήσεις, και επιπλέον επαρκή τροφή. Όλα αυτά σε απόλυτη απομόνωση από οποιοδήποτε άλλο ανθρώπινο ον. Ένα σύστημα που δίνει στους φυλακισμένους του έναν χώρο μόνον ενός τετραγωνικού μέτρου θα μπορούσε να θεωρηθεί βίαιο για τους περισσότερους από εμάς.

Αλλά οι ίδιες λέξεις θα μπορούσαν επίσης να χρησιμοποιηθούν για συστήματα, τα οποία για χρόνια υποχρεώνουν ανθρώπους να αποκλείονται εντελώς από άλλα ανθρώπινα όντα. Αυτό που παρατηρούμε είναι μια διαφορετική οικονομία της βίας - η σωματική ταλαιπωρία συγκρατείται στον ελάχιστο βαθμό, ενώ η ψυχική βρίσκεται στον μέγιστο.

Ο θάνατος είναι επίσης μια πραγματικότητα για τις φυλακές των Η.Π.Α., αλλά είναι ένας διαφορετικός θάνατος. Σε σύγκριση με τον Ρωσικό, είναι παρατεταμένος. Μια ισόβια κάθειρξη μπορεί να σημαίνει ζωή μέχρι το θάνατο. Λίγο-λίγο, αυτές τις ημέρες ορισμένες από τις αμερικανικές φυλακές μετατρέπονται σε γηροκομεία. Ανθρώπινες υπάρξεις στέλνονται στη φυλακή για να πεθάνουν, με βραδύτερο ρυθμό από ό,τι στις ρωσικές³. Αλλά φυσικά, επιπρόσθετα, το αμερικανικό σύστημα σκοτώνει επίσης με πρόθεση: 500 έχουν εκτελεστεί από το 1977, περισσότεροι από 3.000 είναι στη λίστα αναμονής αυτήν τη στιγμή για την εκτέλεσή τους. Κρίμα που οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής δεν είναι υποψήφιος για ένταξη στο Συμβούλιο της Ευρώπης, οπότε θα μπορούσαμε να τους αναγκάσουμε να σταματήσουν τη χρήση της θανατικής ποινής.

Το πρόβλημα

Ας ελπίσουμε ότι το περίγραμμα της προσέγγισής μου είναι ήδη ορατό. Η εικόνα των επικίνδυνων ανθρώπων πρέπει να συμπληρωθεί με την εικόνα των επικίνδυνων κρατών. Στην εξωτερική πολιτική, η εικόνα ενός επικίνδυνου κράτους χρησιμοποιείται ευρέως. Αλλά αυτός ο τύπος κινδύνου δεν είναι το θέμα μου εδώ. Το δικό μου θέμα είναι ένα δοκίμιο στην εγκληματολογία. *Ενδιαφέρομαι για τον κίνδυνο που αντιπροσωπεύουν τα εθνικά κράτη μέσα από την προσέγγιση του ποινικού δικαίου έναντι των πολιτών τους*⁴. Θεωρώ το κράτος ως ένα δυνητικά επικίνδυνο σώμα. Πρέπει να

³ Η Jean Wall (1998) είναι μια από τους πολλούς που γράφει γι' αυτό το θέμα. Σημειώνει ότι: «Στη Λουιζιάνα, κρατούμενος που έχει καταδικαστεί ισόβια, είναι πιθανόν να πεθάνει εκεί, εκτός και αν το δικαστήριο παρέμβει ή η ποινή μεταβληθεί με κοινή δράση του Συμβουλίου Χάριτος και του κυβερνήτη. Υπάρχουν 3.014 κρατούμενοι με ποινές ισόβιας κάθειρξης και περίπου 1850 περισσότεροι που έχουν «πρακτικά ισόβια» υποχρεωτικές ποινές για να αποτρέψουν αποτελεσματικά την αποφυλάκιση. Αυτοί οι κρατούμενοι αντιπροσωπεύουν το μέλλον του ήδη αυξανόμενου πληθυσμού ηλικιωμένων κρατουμένων, έναν πληθυσμό που φέρνει μαζί του μια αυξημένη πιθανότητα για ιατρικά προβλήματα και καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, περιστάσεις που συχνά αναπτύσσονται νωρίτερα στους πληθυσμούς των φυλακών» (σελ. 136).

⁴ [ΣτΜ] «Η παρούσα ποινική πολιτική μας είναι ένας ενδείκτης της γενικής επέκτασης των συστημάτων ελέγχου του κράτους», κατά τον Christie, N. (1998). "Between Civility and State" σε V. Ruggiero, N. South and I. Taylor (Επιμ.). *The New European Criminology*. London: Routledge, σελ. 123.

γνωρίζουμε τι είδους κράτη είναι επικίνδυνα για τους πολίτες τους ανάλογα με τους διάφορους τύπους κινδύνου, αν είναι δυνατόν να γίνει διάκριση μεταξύ των κρατών από αυτήν την άποψη και επίσης εάν είναι δυνατόν να βρούμε απαντήσεις σχετικά με το πώς τα επικίνδυνα κράτη θα μπορούσαν να τεθούν υπό έλεγχο και τελικά να αλλάξουν.

Κάνοντας αυτό, θα θέσω τον θεσμό του ποινικού δικαίου ως το κεντρικό σημείο της ανάλυσης μου. Ο ποινικός νόμος έχει να κάνει με την πρόκληση πόνου⁵. Ο πόνος λέγεται ότι είναι απαραίτητος για την αντιμετώπιση άλλων ανεπιθύμητων φαινομένων. Γνωρίζουμε όμως ότι και η ανεπιθύμητη συμπεριφορά μπορεί να αντιμετωπιστεί με άλλες αντιδράσεις εκτός από τις ποινικές. Και γνωρίζουμε επίσης ότι τα σύγχρονα κράτη διαφέρουν σημαντικά ως προς τον βαθμό και τις μορφές των τιμωριών. Αυτές οι παραλλαγές δεν μπορούν να εξηγηθούν από τις παραλλαγές του εγκλήματος. Για να αποκρυσταλλώσω την προσέγγισή μου, επομένως, θα αγνοήσω το ζήτημα των «επιπτώσεων της τιμωρίας» και θα εστιάσω στο ποινικό σύστημα ως μέσο που δημιουργεί δεινά στον πληθυσμό των φυλακών.

Μερικές σημαντικές μεταβλητές στην αξιολόγηση των κρατών

Υπάρχουν πέντε γενικές κατηγορίες οι οποίες μπορεί να αποδειχθούν χρήσιμες στην προσπάθεια να περιγραφεί το μέγεθος του κινδύνου που αντιπροσωπεύει ένα κράτος για τους ίδιους τους πολίτες του.

Μέγεθος του ποινικού συστήματος

Δεδομένου ότι η τιμωρία συνίσταται στη σκόπιμη πρόκληση πόνου, φαίνεται λογικό να δεχθούμε ότι κράτη με προφίλ ιδιαίτερος εντατικών και εκτεταμένων δράσεων ποινικού χαρακτήρα πλησιάζουν

⁵ [ΣτΜ] Από την πλούσια αρθρογραφία για τη σκόπιμη επιβολή πόνου, βλ. Christie, N. (1981). *Limits to Pain*. Oxford: Martin Robertson and Company Ltd. Christie, N. (1985). Λήμμα "Punishment", σε Adam Kuper and Jessica Kuper (Επιμ.). *The Social Science Encyclopedia*, London, Boston and Henley: Routledge & Kegan Paul, σελ. 674-675. Christie, N. (1986). "Images of Man in Modern Penal Law". *Contemporary Crises*, No. 10, σελ. 95-106. Christie, N. (1994). "On delivery of Pain". *The National Prison Project Journal*, Washington D.C., The American Civil Liberties Union, Arg. 9, no. 2. Christie, N. (2000). "Shameful Pain". *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, English supplement, Vol.17/2000.

περισσότερο σε ένα πρότυπο το οποίο εκφράζει έναν εξαιρετικό κίνδυνο για τους πολίτες τους σε σύγκριση με τα κράτη που υιοθετούν τέτοιες δράσεις σε χαμηλότερη ένταση. Μια σημαντική διάσταση αποτελεί ο τεράστιος όγκος των μέτρων ελέγχου τα οποία συνδέονται με την τιμωρία. Πρόκειται για ένα κράτος που παρεμβαίνει πολύ δια της τιμωρίας στη ζωή των πολιτών του ή μήπως για ένα κράτος που περιορίζει τη χρήση της τιμωρίας; Αυτό θα μπορούσε να μετρηθεί με το μέγεθος του πληθυσμού των φυλακών ή με τον αριθμό των προστίμων που επιβάλλονται ετησίως. Μια άλλη πιθανή μονάδα μέτρησης θα μπορούσε να είναι ο υπολογισμός του συνολικού αριθμού όλων των επαφών μεταξύ του ευρέος κοινού και όσων απασχολούνται στο πλαίσιο του θεσμού του ποινικού δικαίου. Ακόμη μια άλλη προσέγγιση θα μπορούσε να αποτελέσει η μέτρηση όλων των ατόμων που εργάζονται στο πλαίσιο του θεσμού του ποινικού δικαίου και η σύγκριση του αριθμού, της κατάστασης, των καθηκόντων τους και του συνολικού κόστους τους με εκείνους που εργάζονται σε εναλλακτικά ιδρύματα όπως της υγείας, των κοινωνικών υπηρεσιών και της εκπαίδευσης. Ορισμένα κράτη θα επιδείξουν υπεροχή στον τομέα του ποινικού δικαίου και άλλα στους άλλους τομείς. Όλοι αυτοί οι ενδείκτες ενδέχεται να αλλάξουν με το πέρασμα του χρόνου. Μία «μελέτη κοόρτης» (life-study) επικίνδυνων κρατών θα μπορούσε κατ' αυτόν τον τρόπο να πραγματοποιηθεί.

Περισσότερα δεινά δημιουργούνται στα μεγάλα συστήματα παρά στα μικρά εξαιτίας του απλού γεγονότος ότι περισσότεροι άνθρωποι έχουν εισαχθεί σε αυτό το σύστημα το οποίο δημιουργήθηκε για την επιβολή του πόνου (Christie 1981). Ένα μεγάλο ποινικό σύστημα είναι επομένως περισσότερο επικίνδυνο για τον πληθυσμό ενός κράτους από ένα μικρό ποινικό σύστημα. Η Ρωσία με 1 εκατομμύριο κρατούμενους και οι Ηνωμένες Πολιτείες με 1.7 εκατομμύρια έχουν και οι δύο σχεδόν ανά πάσα στιγμή το 1% του ενήλικου πληθυσμού τους στη φυλακή. Οι περισσότεροι από αυτούς θα είναι σχετικά νεαροί άνδρες. Μεταξύ των μαύρων και των ισπανόφωνων ανδρών στις Ηνωμένες Πολιτείες, το 20% θα βρεθεί στη φυλακή κάποια στιγμή. Μεταξύ των μαύρων ανδρών ηλικίας δεκαοκτώ έως τριάντα ετών, σε πόλεις όπως η Ουάσινγκτον και η Βαλτιμόρη, περισσότεροι από τους μισούς θα βρεθούν ανά πάσα στιγμή στη φυλακή ή με αναστολή της ποινής ή υπό όρους απόλυση. Με άλλα λόγια: Αν ανήκεις σε αυτές τις κατηγορίες στις Ηνωμένες Πολιτείες, διατρέχεις σοβαρότατο κίνδυνο να πληγείς από το κράτος. Το ίδιο συμβαίνει επίσης και στη Ρωσία. Αν προέρχεται από μια από τις ανατολικές δημοκρατίες της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., υπάρχει αυξημένος κίνδυνος να βρεθείς στη φυλακή⁶.

⁶ [ΣτΜ] Σύμφωνα με την θεώρηση του *Nils Christie*, το ποινικό δίκαιο και εν γένει το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης θεωρούμενο είτε ως μέσο ελέγχου της εγκληματικότητας είτε ως μηχανισμός παραγωγής «κοινωνικής ειρήνης» δρα επιλεκτικά. Η επιλεκτικότητα του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και κατ' επέκταση η μεροληπτική αντιμετώπιση τμημάτων του πληθυσμού που καλύπτουν τα στερεοτυπικά

Το ποινικό σύστημα δεν περιορίζεται στη χρήση της φυλάκισης. Η υφ' όρον αναστολή και απόλυση αποτελούν σημαντικούς θεσμούς σε πολλές χώρες. Τέσσερα εκατομμύρια κάτοικοι υπόκεινται σε τέτοιου είδους έλεγχο στις Ηνωμένες Πολιτείες αυτές τις μέρες⁷. Εάν αυτά τα τέσσερα εκατομμύρια προστεθούν στον αριθμό των φυλακισμένων, και αν εξετάσουμε και πάλι το νεαρότερο μισό του ενήλικου ανδρικού πληθυσμού, η εκτίμησή μου είναι ότι το 8% αυτών βρίσκονται υπό τον έλεγχο του ποινικού μηχανισμού στο τέλος του 1999.

Το μέγεθος του πληθυσμού των φυλακών έχει επίσης έμμεσες συνέπειες. Οι οικείοι των κρατουμένων μπορεί να μοιράζονται τη θλίψη και τη ντροπή και μπορεί επίσης να βλάπτονται άμεσα εξαιτίας του γεγονότος ότι έχουν πάρει μακριά τους συζύγους και τους συντρόφους τους ή απλώς έχουν περιορισμένες δυνατότητες στην εύρεση συντρόφων. Για τις νεαρές μαύρες γυναίκες στην Ουάσινγκτον και τη Βαλτιμόρη έχει διαμορφωθεί ένα είδος εμπόλεμης κατάστασης. Ζουν σε μια κοινωνία με έλλειψη ανδρών. Επιπλέον, υπάρχει το πρόβλημα ότι οι διαθέσιμοι άνδρες μπορεί

χαρακτηριστικά του «εγκληματία» συνιστούν από μόνες τους προβλήματα και καθιστούν αφενός την πολιτική κατά του εγκλήματος τόσο ανήθικη όσο είναι η εγκληματικότητα κατά της οποίας στρέφεται και αφετέρου την επιβολή του νόμου και της τάξης τόσο ανήθικη όσο είναι το ίδιο το εγκληματικό φαινόμενο. Βλ. Christie, N. (1981). *Limits to Pain*, ό.π., σελ. 36 και 45. Christie, N. (1991). "Prisons as Self – Expressions". *Prison Service Journal*. No. 81, σελ. 54. Το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης επιστηρίζεται στην κοινωνική διάσπαση και αποδιοργάνωση, στα κοινωνικά στερεότυπα, σε διχοτομικές λογικές (τάξη – αταξία, νομιμόφρονες – μη νομιμόφρονες πολίτες), και τρέφεται μέσα από την επιδρομή της φτώχειας και του αποκλεισμού σε ολόένα και πολυπληθέστερα κοινωνικά στρώματα, τη δαιμονοποίηση του διαφορετικού, του «άλλου». Βλ. Christie, N. (1986). "Suitable Enemies" σε H. Bianchi and R. van Swaaningen (Επιμ.). *Abolitionism: Towards a Non-Repressive Approach to Crime*, σελ. 42-54 (53). Christie, N. (1986). "Images of Man in Modern Penal Law", ό.π., σελ. 95-106.

⁷ [ΣτΜ] Το παράδειγμα των Η.Π.Α. αποδεικνύει ότι η μεταπήδηση από την κοινωνική μεταχείριση της φτώχειας στην ποινική της μεταχείριση είναι ιδιαίτερα εύκολη, αν προηγηθεί κατακερματισμός της κοινωνικής προστασίας, φτωχοποίηση του πολίτη και ταυτόχρονα αναδίπλωση του ολόένα και πιο αυστηρού αστυνομικού και ποινικού δικτύου. Όπως ο Nils Christie υπογράμμισε σχετικά: «Είναι μια παράδοξη κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε: Τα σύγχρονα κράτη έχουν σταματήσει να ελέγχουν την οικονομία. Αντ' αυτού ελέγχουν τους φτωχούς». Βλ. Nils Christie – Foreword σε Karagiannidis, Ch. (2001). *Abolitionism – Building an Avant – Garde Criminological Antitheory*. Crimino-Logicals, 16. Athens-Komotini: Ant. N. Sakkoulas Publishers, σελ. 13-14.

να είναι λιγότερο ελκυστικοί εξαιτίας των καταστρεπτικών συνεπειών που προκλήθηκαν από προηγούμενους εγκλεισμούς τους, από τις αξίες και τις συνήθειες που τους εντυπώθηκαν κατά τη διάρκεια της διαβίωσής τους υπό κράτηση, από μεταγενέστερες μειονεξίες που απέκτησαν για την αγορά εργασίας, καθώς και από προβλήματα υγείας που προκλήθηκαν κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στη φυλακή. Αυτό το τελευταίο σημείο είναι φυσικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικό μεταξύ ενός μεγάλου αριθμού φυλακισμένων που έχουν απελευθερωθεί από τις ρωσικές φυλακές, επιστρέφοντας στις οικογένειες τους, πάσχοντας από ενεργή πολύ-ανθεκτική φυματίωση, αν και εφόσον επιστρέψουν στο σπίτι.

Το μέγεθος είναι επίσης σημαντικό και κατ' έναν άλλο τρόπο: όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος του ποινικού συστήματος, τόσο μεγαλύτερες είναι οι δυσκολίες στη δημιουργία εξατομικευμένων σχέσεων. Σε μια μικρή φυλακή, και εδώ μιλάω για μικρή σύμφωνα με τη Νορβηγική παράδοση, όπου 50-100 κρατούμενοι είναι το φυσιολογικό μέγεθος και όπου 350 κρατούμενοι είναι στη μεγαλύτερη φυλακή της χώρας - υπάρχουν δυνατότητες διατήρησης τουλάχιστον ενός ελάχιστου κανονικού προτύπου για αλληλεπίδραση. Είναι δύσκολο (αλλά ακόμα δυνατό) να μην βλέπουμε το άλλο άτομο ως κάτι περισσότερο από έναν φυλακισμένο ή έναν φρουρό. Στα μεγάλα συστήματα, οι δυνατότητες δημιουργίας «τεράτων» είναι σημαντικές. Σε μεγάλες φυλακές, όπου οι τρόφιμοι ζουν κάτω από υποβαθμισμένες φυσικές συνθήκες, όπου είναι τόσοι πολλοί ώστε να καταντούν απλά αριθμοί για τους φρουρούς και επίσης σε κάποιο βαθμό ο ένας για τον άλλο, ή όπου οι φυλακισμένοι κρατούνται σε κατάσταση πλήρους διαχωρισμού από τους φύλακες με τη βοήθεια όλων των ειδών των ηλεκτρονικών συσκευών, σε τέτοιες φυλακές οι συνθήκες που δημιουργούνται πλησιάζουν πολύ αυτές τις συνθήκες που στο παρελθόν κατέστησαν δυνατά τα στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Ποσότητα ελέγχου της ανάπτυξης

Αλλά και με έναν άλλο τρόπο, οι φυλακές ή ολόκληρο το σωφρονιστικό σύστημα θα μπορούσαν να διαχωριστούν από την ευρύτερη κοινωνία. Το σωφρονιστικό σύστημα μπορεί να γίνει κράτος στο εσωτερικό του κράτους. Γίνεται τόσο μεγάλο ή τόσο σημαντικό για την ευρύτερη κοινωνία, που κινείται πέρα από τον έλεγχό της. Το σωφρονιστικό σύστημα της Καλιφόρνιας αποτελεί ένα τέτοιο παράδειγμα. Η οικονομική συμβολή των σωφρονιστικών οργανισμών προς τους πολιτικούς και των δύο μεγάλων κομμάτων γίνεται τόσο σημαντική ώστε οι οργανώσεις των φυλακών να μπορούν να επηρεάζουν το μέγεθος του συστήματος των φυλακών. Αλλά δεν είναι μοναδική περίπτωση, όπως έχω περιγράψει στο βιβλίο μου «Ο Έλεγχος του Εγκλήματος ως Βιομηχανία» (Christie 1994) και

αργότερα περιγράφηκε από τον Schlosser (1998) στο άρθρο του με θέμα «Το Βιομηχανικό Σύμπλεγμα των Φυλακών». Δίνει ένα παράδειγμα από την πολιτεία της Νέας Υόρκης:

εκτός από τα περισσότερα από 1,5 δισεκατομμύρια που δαπανήθηκαν για την κατασκευή σωφρονιστικών εγκαταστάσεων, οι φυλακές φέρνουν σήμερα στη Βόρεια Χώρα περίπου 425 εκατομμύρια ευρώ σε ετήσιες μισθοδοτικές και λειτουργικές δαπάνες. Αυτό αντιπροσωπεύει μια ετήσια επιχορήγηση στην περιοχή άνω των \$ 1000 ανά άτομο. Ο οικονομικός αντίκτυπος των φυλακών εκτείνεται πέρα από τους μισθούς που πληρώνουν και τις τοπικές υπηρεσίες που αγοράζουν. Οι φυλακές είναι ιδρύματα που βασίζονται κυρίως στο εργατικό δυναμικό, προσφέροντας απασχόληση όλον το χρόνο. Είναι ανθεκτικές στην ύφεση, συνήθως επεκτείνονται σε μέγεθος κατά τη διάρκεια δύσκολων περιόδων. Και είναι μη ρυπογόνες - ένα σημαντικό θέμα για τις αγροτικές περιοχές, όπου άλλες μορφές ανάπτυξης συχνά εμποδίζονται από περιβαλλοντολόγους. Οι φυλακές έχουν φέρει ένα σταθερό, τακτικό εισόδημα σε μια περιοχή εδώ και πολύ καιρό συνηθισμένη σε μια εξαιρετικά εποχιακή, αβέβαιη οικονομία.

(σελ. 58)

Οι πιθανότητες για την απεριόριστη ανάπτυξη του σωφρονιστικού συστήματος θα μπορούσαν να αυξηθούν, εάν το πολιτικό σύστημα οργανωθεί με τρόπο που να καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την αντίσταση σε αυτού του είδους τις πιέσεις. Τα συστήματα στα οποία εκλέγονται οι δικαστές και οι εισαγγελείς ανά τέσσερα χρόνια είναι φυσικά πιο ευάλωτα σε όλα τα είδη «ηθικών πανικών» σε σύγκριση με τα συστήματα στα οποία οι θέσεις αυτές και για τις δύο ομάδες είναι ισόβιες και υπάρχει ένας είδος πολιτισμικής αποδοχής της ανεξαρτησίας των θέσεων αυτών. Συστήματα με πίσω πόρτες εξόδου από τις φυλακές – συμβούλια απόλυσης υφ' όρον με ακεραιότητα και εξουσία - έχουν επίσης δυνατότητες για τον έλεγχο των αριθμών. Αλλά και στη Ρωσία, το έγκλημα είναι ένα από τα σημαντικότερα θέματα των μέσων ενημέρωσης. Οι Τσάροι μπορούσαν να χορηγούν αμνηστία. Στη Δούμα (το νομοθετικό σώμα της Ρωσίας) συζητείται για μήνες μια πρόταση για αμνηστία 100.000 κρατουμένων, αλλά ακόμη και μπροστά σε έναν επικείμενο καταστροφικό λιμό μεταξύ των κρατουμένων δεν έχει έως τώρα ληφθεί απόφαση. Δεν είναι μια δημοφιλής απόφαση για το εκλογικό σώμα.

Ποιότητες ζωής εντός του ποινικού ιδρύματος

Ως συμπέρασμα έρχεται το ζήτημα της σωματικής ασφάλειας. Η ζωή απειλείται από τα δεσμά της φυλακής; Αυτό μπορεί να συμβεί σε όλες τις φυλακές ή μόνο σε μερικές; Πρόκειται για έναν μη σκοπούμενο κίνδυνο που προκαλείται λόγω ασθενειών υπό άσχημες εξωτερικές συνθήκες ή είναι

επίσης, όπως συχνά συναντάμε, κίνδυνοι εξαιτίας της βίας από σωφρονιστικούς υπαλλήλους ή συγκρατούμενους; Και πάλι, αυτή η βία, πρόκειται για μια μη ηθελημένη συνέπεια της ζωής στη φυλακή, ένα ανεπιθύμητο αποτέλεσμα της οργάνωσης της φυλακής ή είναι ηθελημένη, σχεδιασμένη να αυξήσει την ταλαιπωρία ή να παροτρύνει την παροχή πληροφοριών; Ποιά είναι η ετήσια αναλογία θανάτων στη φυλακή - ή σε υποομάδες φυλακών - σε σύγκριση με αυτήν που συναντάμε σε παρόμοιους πληθυσμούς έξω από τις φυλακές;

Μεγάλη σημασία για την ποιότητα της ζωής στις φυλακές αποτελούν ερωτήματα όπως: ποιος έχει τον έλεγχο στη φυλακή, οι φύλακες ή οι κρατούμενοι; Εάν είναι οι κρατούμενοι, είναι ένα καθεστώς τρόμου, ένα σύστημα καστών ή ένα με ελάχιστο αμοιβαίο ενδιαφέρον; Είναι ένα σύστημα όπου είναι δυνατόν να διατηρηθεί ο αυτοσεβασμός ή είναι ένα σύστημα όπου οι περισσότεροι άνθρωποι αποχωρούν, αν αποχωρήσουν καθόλου, ως βαθιά πληγωμένα ανθρώπινα όντα; Είναι οι φρουροί τοποθετημένοι σε εξωτερικά παρατηρητήρια ή καθημερινά αναμιγνύονται με τους κρατούμενους, δίνοντας και στα δύο μέρη τη δυνατότητα να συναντήσουν ο ένας τον άλλο ως σχετικά συνηθισμένοι άνθρωποι; Όσον αφορά την υπηρεσία συνολικά, αυτή ανήκει στο στρατιωτικό σύστημα, στο υπουργείο εσωτερικών ή στο υπουργείο δικαιοσύνης; Είναι λογική υπόθεση ότι το σύστημα θα αποκτήσει περισσότερες πολιτικές ιδιότητες όσο πιο κοντά πλησιάζει στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Το ρωσικό σύστημα μόλις μεταφέρθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Αυτό δίνει κάποια ελπίδα⁸. Πολλές χώρες διαθέτουν έναν κύκλο

⁸ [ΣτΜ] Στην περίπτωση βέβαια της χώρας μας συνέβη το αντίστροφο, δεδομένου ότι με πρόσφατο προεδρικό διάταγμα προβλέπεται η μεταφορά της αρμοδιότητας των φυλακών, από το υπουργείο Δικαιοσύνης στο υπουργείο Προστασίας του Πολίτη. Ειδικότερα, με το Προεδρικό Διάταγμα 81/2019 (ΦΕΚ 119/Α/9-7-2019) με τίτλο «*Σύσταση, συγχώνευση, μετονομασία και κατάργηση Υπουργείων και καθορισμός των αρμοδιοτήτων τους - Μεταφορά υπηρεσιών και αρμοδιοτήτων μεταξύ Υπουργείων*», προβλέπεται ότι στο (νέο) Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη μεταφέρονται ως σύνολο αρμοδιοτήτων, θέσεων, οργάνων και προσωπικού που τις κατέχει, όπως έχουν διαμορφωθεί κατά την έκδοσή του, οι ακόλουθες υπηρεσίες: «*από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων η Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής του άρθρου 17 του π.δ. 96/2017 (Α' 136) όπως ισχύει, συμπεριλαμβανομένου του συνόλου των υπαγομένων σε αυτή οργανικών μονάδων, το Σώμα Επιθεώρησης και Ελέγχου Καταστημάτων Κράτησης, η Ιατροδικαστική Υπηρεσία, τα Καταστήματα Κράτησης, Σωφρονιστικά και Θεραπευτικά Καταστήματα, τα Ειδικά Θεραπευτικά Καταστήματα και η Κεντρική Αποθήκη Υλικού Φυλακών (ΚΑΥΦ), το Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων Βόλου και οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής των άρθρων 19, 26, 27, 28 και 29 του π.δ. 96/2017, όπως ισχύει.*» (βλ. άρθρο 2 παρ. 5.1).

στρατιωτικών φυλάκων γύρω από τις φυλακές⁹, αλλά με φρουρούς από το Υπουργείο Εσωτερικών ή το Υπουργείο Δικαιοσύνης εντός. Ποιες είναι οι συνέπειες αυτών των διαφορετικών ρυθμίσεων για τη ζωή και την υγεία;

Διαπερατότητα του συστήματος

Αποτελεί κοινό τόπο στις υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας ότι οι δράστες επιχειρούν να απομονώσουν την οικογένεια. Ο άντρας, και είναι σχεδόν πάντα άνδρας, προσπαθεί να κρατήσει την γυναίκα του στο σπίτι, να διασπάσει τις επαφές της με συγγενείς και φίλους, να την περιορίσει σε οικείο περιβάλλον, όπου μπορεί να καθορίσει τα πρότυπα αποδεκτής συμπεριφοράς. Κλάψε ήσυχα, έτσι ώστε οι γείτονες να μην ενοχλούνται!

Τα ποινικά συστήματα επιχειρούν συχνά να κάνουν το ίδιο. Τα σωφρονιστικά ιδρύματα είναι κλειστά ιδρύματα, κλειστά, έτσι ώστε οι τρόφιμοι τους να μην μπορούν να εξέλθουν ούτε κατά

⁹ [ΣτΜ] Σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης: «Σε χώρες με στρατιωτική κυβέρνηση οι φυλακές μπορεί να τελούν υπό τον έλεγχο των στρατιωτικών. Σε χώρες οι οποίες έχουν κυβερνηθεί από στρατιωτική δικτατορία, ένα από τα κληροδοτήματα της δικτατορίας αυτής μπορεί να είναι η διοίκηση των φυλακών εντός στρατιωτικού πλαισίου – με το σωφρονιστικό προσωπικό να φέρει στρατιωτικούς βαθμούς και να επιβάλλει στρατιωτική πειθαρχία. Όταν βρίσκεται σε εξέλιξη η αναμόρφωση των ενόπλων δυνάμεων, μέρος αυτής της αναμόρφωσης θα πρέπει να είναι ο διαχωρισμός της στρατιωτικής εξουσίας από τη διοίκηση του σωφρονιστικού συστήματος». Βλ. Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.), Επιτροπή Αναπτυξιακής Βοήθειας, *Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice* [Εγχειρίδιο για τη μεταρρύθμιση του συστήματος ασφαλείας: η υποστήριξη της ασφάλειας και της δικαιοσύνης], Παρίσι: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, 2007. Όπως ορθά επίσης έχει επισημανθεί: «Η φυλάκιση αποτελεί μέρος του μηχανισμού της ποινικής δικαιοσύνης και στις δημοκρατικές κοινωνίες οι άνθρωποι στέλνονται στη φυλακή από ανεξάρτητους δικαστές οι οποίοι διορίζονται από την πολιτική εξουσία. Το σωφρονιστικό σύστημα θα πρέπει και αυτό να τελεί υπό τον έλεγχο της πολιτικής, παρά της στρατιωτικής εξουσίας. Η διοίκηση των φυλακών δεν θα πρέπει να ελέγχεται άμεσα από τον στρατό ή από άλλου είδους στρατιωτική εξουσία. Σε ορισμένες χώρες, ωστόσο, ο επικεφαλής της σωφρονιστικής διοίκησης αποτελεί εν ενεργεία μέλος των ενόπλων δυνάμεων το οποίο έχει αποσπαστεί ή αποσταλεί για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα στη διοίκηση των φυλακών προκειμένου να διεκπεραιώσει αυτόν τον ρόλο. Κάθε φορά που συμβαίνει κάτι τέτοιο, η κυβέρνηση θα πρέπει να καθιστά σαφές ότι το πρόσωπο αυτό διατελεί επικεφαλής της σωφρονιστικής διοίκησης έχοντας πολιτική ιδιότητα», βλ. Coyle, A. (2012). *Η Διοίκηση των Φυλακών*. Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, No. 27. Επιμέλεια: Νέστωρ Κουράκης. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σελ. 30-31.

τρόπο φυσικό ούτε με προφορικά ή γραπτά μηνύματα. Αλλά είναι επίσης σε μεγάλο βαθμό κλειστά και για τους «απ' έξω». Οι επισκέπτες υποβάλλονται σε έλεγχο ασφαλείας, εκείνοι με ποινικό μητρώο, οι οποίοι συχνά είναι εκείνοι που βρίσκονται κοντά στους κρατούμενους, ενδέχεται να παραμένουν εκτός. Το ίδιο συμβαίνει και με δημοσιογράφους, μέλη οργανώσεων προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή διαφωνούντες διαφόρων ειδών. Οι φυλακές που είναι χτισμένες σε απομακρυσμένες περιοχές προστατεύονται επίσης καλά από το έκπληκτο βλέμμα του απλού πολίτη. Παρομοίως και οι φυλακές με φήμη ότι έχουν έγκλειστους εξαιρετικά επικίνδυνους κρατούμενους – «μας συγχωρείτε, επειδή ανησυχούμε για τη δική σας ασφάλεια, δεν μπορείτε να έχετε πρόσβαση σε αυτήν τη φυλακή ή σε αυτό το τμήμα της φυλακής». Οι ιδιωτικές φυλακές ενδέχεται να δημιουργήσουν ένα ιδιαίτερο πρόβλημα - θα μπορούσαν να ισχυριστούν ότι αυτό που συμβαίνει μέσα στα τείχη τους αποτελεί επαγγελματικό απόρρητο.

Κατά την αξιολόγηση της διαπερατότητας, ορισμένα ζητήματα καθίστανται ουσιαστικά. Ειδικότερα, έχουν τη δυνατότητα οι κρατούμενοι να παραπονεθούν και, αν ναι, σε ποιον; Η αλληλογραφία τους λογοκρίνεται; Υπάρχει ένας «διαμεσολαβητής» (“ombudsman”) για τη φυλακή ή για το σύνολο του συστήματος; Τι είδους επαφή με τον εξωτερικό κόσμο υπάρχει; Οι κρατούμενοι γνωρίζουν ποιοι είναι οι φρουροί, γνωρίζουν οι φυλακισμένοι ποιοι είναι οι φύλακες, οι φρουροί φορούν ετικέτες με το όνομά τους;

Όσο περισσότερο η φυλακή γίνεται μια κλειστή αρένα, τόσο πιο επικίνδυνη γίνεται αυτή η αρένα για τους κρατούμενους. Οι φυλακές είναι, εξ ορισμού, ένας τόπος με ακραίες διαφορές όσον αφορά την εξουσία των φυλάκων και των κρατουμένων. Όσο πιο απομονωμένοι είναι οι κρατούμενοι τόσο λιγότεροι είναι οι περιορισμοί στη χρήση αυτής της εξουσίας. Είναι επομένως εξαιρετικά σημαντικό να ανοίξουν αυτά τα συστήματα, προκειμένου να επιθεωρηθούν από τους διαμεσολαβητές των φυλακών, τους δημοσιογράφους και τις οργανώσεις προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τους πανεπιστημιακούς καθηγητές και τους φοιτητές τους καθώς και από τους πιο κοινούς μεταξύ των πιο κοινών επισκεπτών. Όπως στις περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας: όσο πιο ευάλωτος είναι ο πιθανός δράστης, τόσο περισσότερο προστατευμένα είναι τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.

Βαθμός αστικής ιδιότητας

Πολλοί από τους παραπάνω συλλογισμούς μπορούν να γίνουν αντιληπτοί υπό την έννοια της αστικής ιδιότητας (civility). Αλλά αυτό απαιτεί ένα βαθμό ανοχής για τις προκλήσεις όσων λέξεων

εμπεριέχουν πολλαπλές έννοιες. Από τους είκοσι ορισμούς της λέξης civility στο λεξικό της Οξφόρδης (1973), αυτό που έρχεται πολύ πιο κοντά στις δικές μου προθέσεις είναι ο αριθμός δώδεκα με την απλή αναφορά: «ευγενικός ή ευγενής στη συμπεριφορά του με τους άλλους», και ο αριθμός δεκατρία: «Καθώς ο όρος αστικός υποδηλώνει αυτό που αναφέρεται στον πολίτη υπό τη συνήθη ιδιότητά του, διακρίνεται από ποικίλες λέξεις που εκφράζουν συγκεκριμένους τομείς και έτσι συχνά αντιτίθεται σε αυτούς ως αντίθετος όρος». Ο Austin¹⁰, ο νομικός φιλόσοφος του δέκατου ένατου αιώνα, αναφέρεται εδώ στη χρήση του όρου λέγοντας ότι «η λέξη ... εφαρμόζεται σε όλα τα αντικείμενα που είναι τελείως διαφορετικά. Σε αντιπαράθεση με την έννοια του ποινικού, αναφέρεται σε όλη την νομοθεσία πλην της ποινικής. Σε αντιπαράθεση με την έννοια του εκκλησιαστικού αναφέρεται στη νομοθεσία που δεν είναι εκκλησιαστική, σε αντιπαράθεση με την έννοια του στρατιωτικού, αναφέρεται στο εύρος της νομοθεσίας που δεν είναι στρατιωτική, και ούτω καθεξής.».

¹⁰ [ΣτΜ] *John Austin* (3 Μαρτίου 1790 - 1 Δεκεμβρίου 1859): Άγγλος νομικός, καθηγητής Νομικής στο νεοσύστατο τότε Πανεπιστήμιο του Λονδίνου (London University), ο οποίος επηρέασε το βρετανικό και το αμερικανικό Δίκαιο, χάρη στην αναλυτική του προσέγγιση και τη θεωρία του για το νομικό θετικισμό (legal positivism). Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές προσεγγίσεις του λεγόμενου «φυσικού δικαίου», ο Austin αντιτάχθηκε κάθε αναγκαιότητας σύνδεσης μεταξύ του νόμου και της ηθικής, υποστηρίζοντας ότι τα νομικά συστήματα θα πρέπει να προσεγγίζονται με έναν εμπειρικό τρόπο, ως εμπειρικά επαληθεύσιμες κοινωνικές πραγματικότητες, «εκκαθαρισμένα» από ηθικολογικές έννοιες. Ο Austin συνδέθηκε με στενή φιλία με τον *Jeremy Bentham* και τον *John Stuart Mill*, ο οποίος υπήρξε μαθητής του, και, υπό την ισχυρή επιρροή του πρώτου, θεωρείται σήμερα ο πρώτος νομικός στοχαστής που επεξεργάστηκε μια πλήρως ανεπτυγμένη θετικιστική θεωρία του νόμου, σύμφωνα με την οποία ο νόμος είναι μια κοινωνική πραγματικότητα, η οποία αντανακλά τις υφιστάμενες σχέσεις εξουσίας και υπακοής. Κυριότερο έργο του θεωρείται το “The Province of Jurisprudence Determined” (1832), το οποίο περιέχει διαλέξεις του στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, που όμως αγνοήθηκε σε μεγάλο βαθμό κατά την διάρκεια της ζωής του, μέχρι την επανέκδοσή του μετά το θάνατό του από τη γυναίκα του (1861), οπότε και επηρέασε σημαντικά τη νομική σκέψη της εποχής. Ένα δεύτερο βιβλίο του, με τίτλο “Lectures on Jurisprudence”, εκδόθηκε επίσης από τη γυναίκα του (1863), βασισμένο και αυτό στις πανεπιστημιακές διαλέξεις αλλά και σε σημειώσεις του. Βλ. Wikipedia, ημερομηνία ανάκτησης 15-5-2020. Sir William Markby. (1910). "Austin, John (1790-1859)". The Encyclopaedia Britannica; A Dictionary of Arts, Sciences, Literature and General Information. II (11th ed.). Cambridge, England: At the University Press. σελ. 938–940. [<https://archive.org/stream/encyclopaediabri02chisrich#page/938/mode/2up>, ημερομηνία πρόσβασης 17-5-2020].

Το σωφρονιστικό σύστημα αποτελεί παράδειγμα οργάνωσης όπου τα αστικά στοιχεία δεν κυριαρχούν. Περιπτώσεις αστικής ιδιότητας μπορούν να εντοπιστούν, στιγμές φιλίας ή τουλάχιστον αμοιβαίου σεβασμού μεταξύ του υπευθύνου και του υπόπτου ή του φυλακισμένου. Αλλά συχνά τα άτομα δεν έρχονται αρκετά κοντά για να δημιουργήσουν τέτοιου είδους σχέσεις, και αν έρθουν κοντά, η συνάντηση απέχει πολύ από το να χαρακτηριστεί αστικά ευγενική στα βασικά χαρακτηριστικά της. Σε πολλές χώρες, οι στρατιωτικοί «τρέχουν» κυριολεκτικά ολόκληρο το ποινικό σύστημα. Σε μερικές περιπτώσεις, οι υλικές συνθήκες είναι τόσο κάτω από τα λογικά πρότυπα λόγω της πείνας, της ασθένειας και της έλλειψης δυνατότητας να παρουσιαστεί κανείς ως ένα συνηθισμένο αξιοπρεπές πρόσωπο, ώστε οποιαδήποτε σκέψη αστικής ιδιότητας είναι εκτός θέματος. Προβάλλοντας μέσα από κελιά ενός τετραγωνικού μέτρου ανά κρατούμενο - αυτό ακριβώς είναι το ελάχιστο όριο που καθορίζεται για κάθε αλεπού στις νορβηγικές φάρμες ζώων¹¹ - δεν συντρέχουν οι συνθήκες ώστε να μπορέσει να εμφανιστεί κάποιος ως συνηθισμένος άνθρωπος.

Ένα άλλο μέτρο αστικής ιδιότητας - το οποίο σχετίζεται στενά με το ζήτημα της διαπερατότητας - έχει να κάνει με την έκταση των δικαιωμάτων που έχει ο κρατούμενος μέσα στη φυλακή. Ειδικότερα, έχει αποστερηθεί όλα τα πολιτικά του δικαιώματα; Τι γίνεται με το δικαίωμα ψήφου; Πολλές χώρες επιτρέπουν στους κρατούμενους να ψηφίζουν. Αυτό συμβαίνει σε χώρες τόσο διαφορετικές μεταξύ τους όπως η Τσεχική Δημοκρατία, η Δανία, η Γαλλία, το Ισραήλ, η Πολωνία και η Ζιμπάμπουε (Donziger 1996: 18). Άλλες χώρες στερούν από κατηγορίες κρατουμένων το δικαίωμα ψήφου για όλη τη ζωή τους. Το Αμερικανικό Πρόγραμμα Έκτισης της Ποινής (American Sentencing Project) εκτιμά ότι 3,9 εκατομμύρια Αμερικανοί πολίτες έχουν αποστερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένου ενός εκατομμυρίου που έχουν εκτίσει πλήρως τις ποινές τους.

Οι πρόσφατες τάσεις στις σύγχρονες βιομηχανικές χώρες δεν κινούνται προς την κατεύθυνση των σωματικών φρικαλεοτήτων ή σε οποιαδήποτε στρατιωτική κατεύθυνση. Οι πρόσφατες τάσεις αντικατοπτρίζουν περισσότερο την επιχειρηματική κουλτούρα, μια τάση προς την διαχειριστική/τεχνοκρατική κυριαρχία των συστημάτων ελέγχου του εγκλήματος (Feeley and Simon 1992). Αλλά και πάλι, αυτό δεν είναι ένα αστικό σύστημα. Ένα διαχειριστικό σύστημα βασίζεται στον ορθολογισμό και στη λογοδοσία, είναι ένα σύστημα αυστηρού σχεδιασμού, με σαφείς γραμμές εντολής και όπου τα μικρά γρανάζια του συστήματος αντιμετωπίζονται ως μέρος από τα μεγάλα που

¹¹ Αυτό το ελάχιστο επικρίνεται έντονα από διάφορες οργανώσεις προστασίας των ζώων.

βρίσκονται στην κορυφή. Στον διαχειριστικό του χαρακτήρα, το σύστημα αυτό είναι επίσης ένα σύστημα με ελάχιστο χώρο για την συνηθισμένη ανθρώπινη αλληλεπίδραση, πολιτική αλληλεπίδραση. Αλλά ταυτόχρονα είναι ένα ισχυρό σύστημα, όπως εξηγείται στις φυλακές Maxi-Maxi. Αυτό είναι, στη σύγχρονη εποχή, το σύστημα με τον πιο πλήρη έλεγχο του κρατούμενου ατόμου απομονωμένου από όλους τους άλλους ανθρώπους και ταυτόχρονα με τη μικρότερη δυνατή επαφή μεταξύ των φρουρών και του κρατούμενου που εφευρέθηκε ποτέ. Αυτή είναι η αντίθεση της αστικής ιδιότητας.

Το ζήτημα της αστικής ιδιότητας έχει επίσης σημασία σε άλλους τομείς του θεσμού του ποινικού δικαίου. Η αστυνομία κλίνει προς τα αστικά πρότυπα ή προς τα στρατιωτικά; Ως δείκτες εδώ είναι ίσως ο συμβολισμός των δραστηριοτήτων της αστυνομίας: σε στολές και εξοπλισμό. Οι αστυνομικοί περπατούν, χρησιμοποιούν ποδήλατα ή χρησιμοποιούν αυτοκίνητα ή εν τέλει τεθωρακισμένα αυτοκίνητα; Φέρουν οπλισμό - πάντα, μερικές φορές ή μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις; Πόσο δύσκολο είναι για τον αστυνομικό να πάρει άδεια και να φέρει όπλο, και ιδιαίτερα να χρησιμοποιήσει αυτό το όπλο, αν αυτό είναι καθόλου δυνατό; Πόσες γραφειοκρατικές αναφορές – paper-work – απαιτούνται να γίνουν μετά από τη χρήση ενός όπλου; Τι είδους αξιολόγηση πραγματοποιείται, εάν σκοτωθεί ένα άτομο από την αστυνομία; Σε ποιο ηθικό κλίμα επιχειρεί η αστυνομία – σε αυτό του πολέμου κατά του εγκλήματος, σε αυτό της μηδενικής ανοχής ή σε αυτό που εκτιμά το πρότυπο ενός φιλειρηνικού αστυνομικού; Πως γίνεται η στρατολόγηση στην αστυνομία - από τον γενικό πληθυσμό ή από στρατιωτικούς κύκλους; Πόσο «συνηθισμένη», δηλαδή αντιπροσωπευτική από το γενικό πληθυσμό, είναι η αστυνομία; Ποια είναι η ποσόστωση των γυναικών που προσλαμβάνονται κάθε χρόνο; Πόσο κοντά στους πολίτες ζουν οι αστυνομικοί – άνδρες και γυναίκες; Πόσο ευάλωτοι είναι αυτοί, σε περιπτώσεις αναμέτρησης από το ευρύ κοινό;

Ανάλογες ερωτήσεις ενδέχεται να ακολουθήσουν και στο δικαστικό επίπεδο: από πού προέρχονται οι δικαστές, είναι κοντά στον πληθυσμό γενικά ή μόνο σε ορισμένα τμήματα του; Εάν οι δικαστές είναι εκπαιδευμένοι στην νομική επιστήμη, προσλαμβάνονται από το γενικό κόσμο των εκπαιδευμένων ανθρώπων στην νομική ή από επιλεγμένες υποομάδες: πολιτικά, σε σχέση με την τάξη, την εθνικότητα ή γεωγραφικά; Ποια είναι η ανεξαρτησία τους έναντι της κρατικής εξουσίας; Εκλέγονται από τον πληθυσμό που έχει δικαίωμα ψήφου, από τους πολιτικούς ηγέτες ή από τους συναδέλφους τους; Είναι μια εργασία εφ' όρου ζωής ή για περιορισμένες χρονικές περιόδους; Ο δικαστής είναι ισότιμος σε εξουσία με τη διωκτική αρχή; Έχει ο δικαστής ένα ευρύ φάσμα εναλλακτικών λύσεων, όταν πρόκειται να επιβληθεί τιμωρία, ή είναι όλα προκαθορισμένα από το κοινοβούλιο, με πολύ συγκεκριμένες ελάχιστες και μέγιστες ποινές, οι οποίες φαίνονται σαφέστερα

στους λεγόμενους πίνακες καταδίκης, οι οποίοι μετατρέπουν τον δικαστή σε γραμματέα των νομοθετών¹²;

Μπορούν επίσης να ανακύψουν ερωτήματα σχετικά με τη θέση του κατηγορούμενου. Κατά πόσο αυτός ή αυτή συμμετέχει - πόσο είναι αντικείμενο σε σχέση με υποκείμενο; Πόσο καιρό πρέπει να περιμένει ο κατηγορούμενος πριν να φτάσει η υπόθεση του ενώπιον του δικαστηρίου, πόσο καλά προετοιμασμένο είναι το άτομο, ως προς τη γνώση της υπόθεσης, ως προς το διαθέσιμο χρόνο και χώρο για ύπνο, για καθαριότητα και ντύσιμό του ως ένα συνηθισμένο ανθρώπινο ον, ως προς το δικαίωμα να παρουσιαστεί ενώπιον των δικαστών ως κανονικό άτομο που αξίζει μια κανονική αξιολόγηση; Και στη συνέχεια, στο στάδιο της υπεράσπισης: πόσο ισχυρή είναι η θέση της υπεράσπισης σε σχέση με τη δίωξη ως προς την εκπαίδευση, το κύρος, τον πλούτο; Είναι δυνατόν να διορίσει συνήγορο υπεράσπισης σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας και πόσο ελεύθερος είναι ο κρατούμενος να αλληλεπιδράσει με αυτό το άτομο;

Για τον έλεγχο των επικίνδυνων Κρατών

Για άλλη μια φορά θα μπορούσαμε να δούμε την εμπειρία μας γύρω από τους επικίνδυνους ανθρώπους. Τρία μεγάλα προβλήματα κυριαρχούν στην εγκληματολογική-ποιινολογική συζήτηση για τα άτομα αυτά.

Πρώτο είναι το ζήτημα της έννοιας του κινδύνου. Σε ορισμένα συστήματα ποινικού δικαίου, ως κίνδυνος θεωρείται ο κίνδυνος της διάπραξης οποιουδήποτε αδικήματος, ανεξάρτητα από το χαρακτήρα αυτού του αδικήματος. Σε ορισμένα συστήματα, η έννοια του κινδύνου περιορίζεται στην υποτροπή για κάθε είδους αδικήματα. Στο άλλο άκρο - και αυτό έχει γίνει σταδιακά η πιο αποδεκτή χρήση - η έννοια του κινδύνου επιφυλάσσεται σε πιο σοβαρές πράξεις, συχνά ιδιαίτερες βίαιες ή σεξουαλικά βίαιες πράξεις. Σε αυτήν την περίπτωση ένα επικίνδυνο άτομο είναι επικίνδυνο για τη ζωή των άλλων ανθρώπων, εν τέλει για τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα.

¹² [ΣτΜ] Για τη σύγχρονη βιομηχανοποιημένη δικαιοσύνη κάνει ιδιαίτερα λόγο ο *Nils Christie* σε Christie, N. (1996). "The Global Village". *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, No. 29 (2), σελ. 195 – 199 (196). Τις απρόβλεπτες συνέπειες, τις αρνητικές παρενέργειες και κυρίως το μεγάλο χάσμα μεταξύ σκοπού και αποτελέσματος της ποινής υπογραμμίζει σε Christie, N. (1985). Λήμμα "Punishment", Adam Kuper and Jessica Kuper (eds.). *The Social Science Encyclopedia*, ό.π., σελ. 674-675.

Ένα δεύτερο σημαντικό ερώτημα είναι αυτό της πρόγνωσης. Αν κοιτάξουμε μόνο τις σοβαρές πράξεις, τότε είναι δυνατόν να εντοπίσουμε τους δράστες πριν να διαπράξουν τις ανεπιθύμητες σοβαρές πράξεις τους και τελικά να προβλέψουμε ποιος θα τελέσει εκ νέου τέτοιες πράξεις; Σύμφωνα με τη γενική άποψη, οι μη συχνές πράξεις είναι δύσκολο να προβλεφθούν και ο αριθμός των ψευδώς θετικών προγνώσεων - εκείνων που προβλεπόταν ότι θα τελέσουν τις πράξεις, αλλά που δεν θα το είχαν κάνει αν δεν είχαν εμπλακεί - θα είναι πολύ υψηλός (von Hirsch 1972, Mathiesen 1998). Έτσι, το ηθικό πρόβλημα είναι μεγάλο εάν προσπαθήσει κάποιος να καταδικάσει τους ανθρώπους με βάση την πρόγνωση.

Το τρίτο σημαντικό θέμα σχετίζεται με το είδος της κύρωσης: είναι στόχος της επιχείρησης να κρατήσει το υποτιθέμενο επικίνδυνο άτομο εξουδετερωμένο για πάντα ή για προκαθορισμένο χρόνο, ή θα πρέπει το αποτέλεσμα της θεραπείας ή της εκπαίδευσης να χρησιμοποιηθεί για να αποφασιστεί η αποφυλάκιση του υποτιθέμενου επικίνδυνου ατόμου;

Ας στραφούμε στα Κράτη.

Όσον αφορά την πρώτη μεταβλητή, τον ορισμό της επικίνδυνης πράξης, φαίνεται λογικό να πούμε ότι ένα επικίνδυνο κράτος είναι αυτό που λειτουργεί με την έννοια του κινδύνου στην οποία συμπεριλαμβάνεται κάθε μορφή του. Πρόκειται για ένα κράτος που ασχολείται με το έγκλημα εν γένει και όχι για τον κίνδυνο ορισμένων ατόμων που έχουν επιλεγεί λόγω των ιδιαίτερος επικίνδυνων εγκλημάτων τους. Επικίνδυνα κράτη είναι εκείνα όπου η μαζική φυλάκιση βασίζεται στις μικρού μεγέθους παραβάσεις, σε επτά μπουκάλια γάλακτος, σε δύο γραμμάρια κάποιου είδους ναρκωτικών, σε μια μάχη με γροθιές μεταξύ μεθυσμένων, και όπου ο εξαιρετικός κίνδυνος ορίζεται ως εκδήλωση της υποτροπής σε τέτοιες πράξεις. Μια τέτοια άποψη για τους επικίνδυνους εγκληματίες δημιουργεί ένα τεράστιο όγκο κρατικών παρεμβάσεων. Τα κράτη καθίστανται επικίνδυνα για τους πολίτες τους, εξισώνοντας όλα αυτά που ονομάζουν εγκλήματα με κίνδυνο και όλα τα άτομα που τα διαπράττουν με επικίνδυνα άτομα.

Με αυτή τη δήλωση, έχουμε μια προοπτική για τη βελτίωση της κατάστασης. Ένας τρόπος μείωσης του κινδύνου στο επικίνδυνο κράτος είναι να αναγκαστεί το κράτος να συζητήσει σοβαρά τα όρια της έννοιας του εγκλήματος. Εάν τα υψηλά ποσοστά φυλάκισης θεωρούνται δυνητικά επικίνδυνες καταστάσεις, το πρώτο βήμα είναι να τα αποδυναμώσουμε, καθιστώντας αυτή την τάση λιγότερο δεσπόζουσα. Φυσικά, υπάρχουν και άλλοι λόγοι πέρα από την ανάγκη προστασίας των μπουκαλιών γάλακτος και την πρόληψη της χρήσης ναρκωτικών πίσω από την

ποινικοποίηση αυτών των πράξεων στις χώρες με υψηλά ποσοστά εγκλεισμού. Αλλά μια συζήτηση για τους κινδύνους στο επεκτεινόμενο σύστημα θα μπορούσε να φέρει μια κρυφή ατζέντα στην επιφάνεια. Θα κάνουμε - με λίγη καλή τύχη - μια συζήτηση για εναλλακτικούς τρόπους ελέγχου των υπο-τάξεων, αντί για αδιαφοροποίητες απόψεις υπέρ του ελέγχου του εγκλήματος.

Η δεύτερη μεταβλητή, η πρόγνωση, εγείρει μια ολόκληρη σειρά άλλων ζητημάτων, όταν μεταβαίνουμε στο κρατικό επίπεδο. Πρώτον, είναι δυνατόν να προβλέψουμε τους κινδύνους που απορρέουν από τα κράτη, να προβλέψουμε ποια κράτη θα γίνουν ιδιαίτερα επικίνδυνα για τους πολίτες τους; Όπως είδαμε με βάση το ατομικό επίπεδο, τα προβλήματα είναι μεγάλα με ψευδώς θετικές και αρνητικές προβλέψεις. Και τα προβλήματα σε επίπεδο κράτους είναι ακόμη πιο περίπλοκα. Εάν η Ρωσία διακόψει τις σημερινές προσπάθειες προσαρμογής στην οικονομία της αγοράς, τι θα συμβεί στη συνέχεια στον πληθυσμό των φυλακών της; Δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι οι αριθμοί θα παραμείνουν σταθεροί. Η οικονομική κατάσταση μπορεί να επιδεινωθεί, αλλά η υπερηφάνεια του να είσαι Ρώσος μπορεί να αποκτήσει αυξημένη αξία. Αυτή η υπερηφάνεια μπορεί να καταστήσει το έγκλημα λιγότερο κυρίαρχο στον ορισμό του άλλου προσώπου. «Έκανες μια ανόητη και αξιοθρήνητη πράξη ενώ ήσουν μεθυσμένος το περασμένο Σάββατο, αλλά είσαι παρ' όλα αυτά Ρώσος, ένας από εμάς. Αυτό παραμένει πιο σημαντικό από την κακή σας πράξη». Η υπηκοότητα καθίσταται ένα τόσο σημαντικό χαρακτηριστικό που η ετικέτα του εγκληματία δεν κολλάει. Η υπερηφάνεια του να είσαι Ρώσος μπορεί να γίνει τόσο ισχυρή κατηγορία που να καταστέλλει τη διάκριση μεταξύ «Ρώσων» και «εγκληματιών». Οι αριθμοί των φυλακών ενδέχεται να συρρικνωθούν στο επίπεδο της εποχής του Τσάρου, πράγμα που σημαίνει να φτάσουν στο ευρωπαϊκό επίπεδο με ογδόντα έως ενενήντα ανά 100.000 κατοίκους¹³. Ίσως. Αλλά ένα άλλο σενάριο είναι επίσης δυνατό. Η Ρωσία είναι γεμάτη με μειονότητες. Με τον αυξημένο εθνικισμό, οι φυλακές θα εκλαμβάνονταν ως το πιο φυσικό μέρος για να υποδεχθούν αυτούς τους ξένους.

¹³ [ΣτΜ] Η πρόβλεψη αυτή του Nils Christie τελικά δεν επιβεβαιώθηκε. Σύμφωνα με την τελευταία δημοσιευθείσα *World Prison Population List* (12^η έκδοση), στη Ρωσία (Russian Federation) των 145 περίπου εκατομμυρίων κατοίκων στις 1-9-2018 ο συνολικός σωφρονιστικός πληθυσμός (total prison population) ανερχόταν σε 582.889 κρατούμενους, ήτοι 402 ανά 100.000 κατοίκους (prison population rate). Αληθές όμως τυγχάνει ότι εμφανίζεται πτωτική πορεία του συγκεκριμένου δείκτη: το 2000 ο σωφρονιστικός πληθυσμός ανερχόταν σε 1.060.404 κρατούμενος (αναλογία 729:100.000), το 2005 σε 763.115 (532:100.000), το 2010 σε 864.197 (609:100.000) και, τέλος, το 2015 σε 671.649 (466:100.000). Βλ. Roy Walmsley, *World Prison Brief - World Prison Population List* (twelfth edition). Institute for Criminal Policy Research (ICPR), Birkbeck – University of London, Table 1, σελ. 14.

Οι εξελίξεις στις Ηνωμένες Πολιτείες, δεν είναι πλέον εύκολο να προβλεφθούν. Όπως και με τη Ρωσία, οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιπροσωπεύουν σήμερα ένα επικίνδυνο κράτος για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού τους. Όμως, ποιος θα μπορούσε να προβλέψει πριν από δεκαπέντε χρόνια ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα είχαν εξελιχθεί σε μια κοινωνία με τέτοια τεράστια εξάρτηση από τη φυλάκιση: έχουν τριπλασιάσει τον πληθυσμό των φυλακών τους τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια και αυτή η εμφανής αύξηση συνεχίζεται. Θα εξακολουθήσει αυτή η αύξηση ή θα σταματήσει - ή στο απώτερο μέλλον, μπορούμε να διανοηθούμε μια σημαντική μείωση αυτών των αριθμών; Η απάντηση σχετίζεται σαφώς με τα γενικά χαρακτηριστικά της αμερικανικής κοινωνίας. Με τη μονολιθική θέση του ενδιαφέροντος για το εμπόριο και το χρήμα, είναι δύσκολο να προβλεφθούν μεγάλες αλλαγές, ιδιαίτερα η δημιουργία εναλλακτικών χώρων για όσους δεν τα καταφέρνουν στο σημερινό σύστημα. Χωρίς τέτοιες εναλλακτικές λύσεις, οι ηττημένοι γίνονται πολλοί και οι νικητές φοβούνται μπροστά στην προοπτική να χάσουν αυτό που κέρδισαν εξαιτίας της μονολιθικότητας. Αλλά ποιος ξέρει; Η ανησυχία για το χρήμα μπορεί να προκαλέσει ανησυχία για το κόστος μιας έκρηξης του σωφρονιστικού πληθυσμού. Η μηδενική ανοχή στην πόλη της Νέας Υόρκης αύξησε τον πληθυσμό των φυλακών από 6.000-7.000 κρατούμενους το 1980 σε 18.000-21.000 το 1997¹⁴. Το κόστος αυξήθηκε, την ίδια περίοδο, από 150 εκατομμύρια δολάρια σε 800¹⁵. Ταυτόχρονα, λόγω όλων των συλλήψεων για ναρκωτικά που έγιναν στην πόλη, «τα παιδιά στα σχολεία της Νέας

¹⁴ [ΣτΜ] Το Μάρτιο του 2020, ο πληθυσμός των φυλακών στη Νέα Υόρκη ανερχόταν σε 42.784 κρατούμενους, βλ. www.vera.org/downloads/publications/people-in-prison-in-2019.pdf [ημερομηνία πρόσβασης: 13-10-2020], ενώ το ποσοστό φυλάκισης (incarceration rate) το έτος 2018 ανερχόταν σε 443:100.000 κατοίκους, βλ. www.prisonpolicy.org/profiles/NY.html [ημερομηνία πρόσβασης: 13-10-2020].

¹⁵ [ΣτΜ] Η εφαρμογή των πρακτικών της μηδενικής ανοχής εμπειρικά επαληθεύθηκε ότι πρόκειται για ένα «όπλο» κατά της εγκληματικότητας αυτεπίστροφο: η περιστολή του εγκλήματος οδηγεί στην περιστολή βασικών ατομικών δικαιωμάτων του πολίτη, η τήρηση της αρχής της νομιμότητας, η οποία θα πρέπει να διέπει όλες τις όψεις και τα στάδια της ποινικής καταστολής δοκιμάζεται έντονα και συχνά παραβιάζεται, οι δαπάνες αστυνόμευσης αυξάνονται υπέρογκα και, τέλος, καταγράφεται συνεχής και αλματώδης αύξηση στα ποσοστά των φυλακισμένων και στις σωφρονιστικές δαπάνες. Christie, N. (2017). *Crime Control as Industry: Towards Gulags, Western Style*. London and New York: Routledge Classics. Από την ελληνική βιβλιογραφία βλ. αντί πολλών Τζαννετάκη, Τ. (2006). *Ο Νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής – Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson*. Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 33 επ., 123 επ. Αντωνοπούλου, Α. (2010). *Σύγχρονες Τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής. Η πολιτική της μηδενικής ανοχής και τα μέτρα διαχείρισης κρίσεων*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 73 επ.

Υόρκης πρέπει να παρακολουθήσουν μαθήματα με ενενήντα άλλα παιδιά» (Masing 1998). Μια άλλη πιθανότητα μείωσης των αριθμών θα ήταν οι περισσότερες κοινωνικές αναταραχές μεταξύ των πιο καταπιεσμένων τμημάτων του πληθυσμού. Υπάρχουν ήδη διαμαρτυρίες μαύρων κατά της πολιτικής για τα ναρκωτικά, η οποία, δικαίως, θεωρείται ότι στοχεύει περισσότερο κατά των μαύρων στα γκέτο παρά κατά των λευκών στα προάστια. Μπορεί να προκύψουν περισσότερα, τόσο από την φυλάκιση όσο και από τις διαμαρτυρίες. Αλλά και πάλι, ενδέχεται να εμφανιστούν μη αναμενόμενες μεταβλητές. Ποιος θα είχε προβλέψει ότι ο Ουίνστον Τσόρτσιλ θα ήταν το ίδιο αυτό πρόσωπο το οποίο ήδη στις αρχές του 20ού αιώνα στη Βρετανία έδωσε το έναυσμα για μια δραματική μείωση του αριθμού των Βρετανών φυλακισμένων; Δεν ήταν σωστό, είπε αυτός ο Συντηρητικός Γραμματέας του Υπουργείου Εσωτερικών, να αντιμετωπιστεί η φτώχεια με την φυλάκιση (Downes 1988).

Στη συνέχεια περνάμε στην τελευταία μεταβλητή: Μπορούν να επηρεαστούν τα Κράτη, και τελικά πώς; Ειδικότερα, μπορούν να επηρεαστούν από όσους από εμάς δουλεύουμε με προβλήματα όπως αυτά που αναφέρθηκαν σε αυτό το κεφάλαιο;

Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα εξαρτάται από την ώθηση στις πολιτιστικές δραστηριότητες, την ώθηση στην πνευματική εξέταση αυτών των θεμάτων. Εάν πιστεύουμε στην αξία της ανάλυσης, στις νέες ιδέες, στις προσπάθειες διευκρίνισης, στις προσπάθειες να αφήσουμε τις κοινωνίες μας να κοιτάξουν τον εαυτό τους από απροσδόκητες γωνίες προσέγγισης και εξέτασης, αντί να είναι πολύ απασχολημένες προσέχοντας τους επικίνδυνους εγκληματίες τους, τότε, ίσως, να μπορέσουμε να δώσουμε στην ανάπτυξη μια μικρή ώθηση σε μια κατεύθυνση περισσότερο σύμφωνη με τις γνώσεις και τις αξίες μας. Όσον αφορά τους διανοούμενους, δεν υπάρχουν άλλες εναλλακτικές λύσεις¹⁶.

¹⁶ [ΣτΜ] Οι συγκρουσιακές καταστάσεις των ανθρώπων τούς ανήκουν: είναι ιδιοκτησία τους. Όπως υπογραμμίζει σε άλλη μελέτη του ο Nils Christie «Είναι η ίδια η σύγκρουση που αντιπροσωπεύει την πιο ενδιαφέρουσα περιουσία που έχει αφαιρεθεί, όχι τα αγαθά που είχαν αρχικά αφαιρεθεί από το θύμα ή που του δόθηκαν πίσω. Στους τύπους της κοινωνίας μας, οι συγκρούσεις είναι πιο σπάνιες από ότι η ιδιοκτησία. Και είναι πολύ πιο πολύτιμες» βλ. Christie, N. (1977). "Conflicts as property". *The British Journal of Criminology*, 17 (1), σελ. 7 [η έμφαση του συγγραφέα]. Το ζήτημα των εναλλακτικών μορφών επίλυσης των διαφορών κατέχει κομβική θέση στη προβληματική του Nils Christie. Προτείνει τη δημιουργία επιτροπών συμβιβασμού και συμφιλίωσης δράστη και θύματος, χωρίς την ενεργοποίηση και ανάμειξη του μηχανισμού του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, την επιβολή ποινών προσφοράς στην κοινότητα και μορφών αποκαταστατικής δικαιοσύνης αντί της επιβολής ποινών φυλάκισης ή χρηματικών ποινών. Προτείνει μορφές όχι εναλλακτικής τιμώρησης αλλά εναλλακτικές λύσεις αντί της τιμώρησης, απόρροια των θέσεων των

Βιβλιογραφία

- Christie, N. (1981). *Limits to Pain*. Oxford: Martin Robertson and Company.
- (1994). *Crime Control as Industry*. London: Routledge.
- Donziger, S.R. (1996). *The Real War on Crime: The Report of the National Criminal Justice Commission*. New York: Harper.
- Downes, D. (1988). *Contrasts in Tolerance. Post-war Penal Policy in the Netherlands and England and Wales*. Oxford: Clarendon Press.
- Farmer, P. (1998). ‘Cruel and Unusual: Drug-Resistant Tuberculosis as Punishment’. *Department of Social Medicine, Harvard Medical School, 641 Huntington Ave, Boston, MA 02115 USA*.
- Feeley, M. and Simon, J. (1992). ‘The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and its Implications’. *Criminology*, 30 (4): 419–47.
- Massing, M. (1998). The Blue Revolution. *New York Review of Books XLV* (18): 32–6.
- Mathiesen, T. (1998). ‘Selective Incapacitation Revisited’. *Law and Human Behavior*, 22(4): 455– 69.
- Moscow Centre for Prison Reform (1998). *Human Beings and Prison*. Moscow: Author.
- Schlosser, E. (1998). The Prison Industrial Complex’. *The Atlantic Monthly*, 208 (6): 51–77.
- Von Hirsch, A. (1972). ‘Prediction of Criminal Conduct and Preventive Confinement of Convicted Persons’. *Buffalo Law Review*, 717–58.
- Wall, J. (1998). ‘Elder Care’. *Corrections Today*, 60: 136–8, 195.

καταργησιτών για αποποινικοποίηση/κοινωνικοποίηση των κοινωνικών συγκρούσεων, για ουσιαστική εκμετάλλευση της προληπτικής λειτουργίας της ίδιας της κοινωνίας και για κατάργηση της φυλακής. Βλ. Christie, N. (1977). “Conflicts as property”. *The British Journal of Criminology*, 17 (1), σελ. 1-15 (11). Christie, N. (1981). *Limits to Pain*, σελ. 44-45, 61 και 93. Christie, N. (1986). “Images of Man in Modern Penal Law”. *Contemporary Crises*, No. 10, σελ. 99. Christie, N. (1991). “Prisons as Self-Expressions”. *Prison Service Journal*, No. 81, σελ. 53-56. Christie, N. (1994). “On delivery of Pain”. *The National Prison Project Journal*, The American Civil Liberties Union, Arg. 9, no. 2, σελ. 7. Christie, N. (1997). “Four Blocks against Insight: Notes on the Oversocialization of Criminologists”. *Theoretical Criminology*. Vol.1, No1, February, 1997, σελ.13-23. Christie, N. (2001) “When is Enough, Enough?” *speech – audio document*, Law Commission of Canada. Christie, N. (2004). *A Suitable Amount of Crime*. London and New York: Routledge, σελ 83-100.